

סנהדרין צז

משה שווערד

1. מהרש"א על סנהדרין דף צו/ב

בר נפלי כו'. הא ודאי דקרי ליה בלשון נפילה ע"ש נפילת ישראל בגלות כדכתיב נפלה בתולת ישראל גו' וקאמר עד אימת יהיה אותה נפילה שיהיה להם תקומה וא"ל מאן בר נפלי ואמאי קרית ליה למשיח בר נפלי דהוה ליה לקרותו נפלי על שם נפילת ישראל וקאמר על שם מלכות בית דוד שנפלה בגלות קרי ליה בר נפלי כדכתיב אקים את סוכת דוד הנופלת ועד אימת יהיה אותה נפילה עד שתשיב המלוכה לבן דוד. וקאמר ליה כו' דור שבן דוד בא על שם בר נפלי דקאמר באותו דור יהיו תלמידי חכמים מתמעטין כו' שיהיו ישראל בנפילה וירידה תחתונה עד שהראשונה פקודה כו' על שם ביום פקדי ופקדתי גו' ואפשר שהראשונה פקודה כו' דקאמר רמז על חטא הראשון והוא עון העגל:

2. ספר בניהו בן יהוידע על סנהדרין דף צו/ב

שם אימתי אתי בר נפלי. נ"ל בס"ד [1] קרי למשיח בר נפלי דאתי מדוד המלך ע"ה שהיה תחלתו נפל, [2] אי נמי מפני שביאתו תלויה בבירור נצוצי הקדושה שנפלו בקליפה שיתגברו, וכן אמרו רז"ל אין בן דוד בא עד שיכלו נשמות שבגוף. [3] אי נמי יובן התורה נקראת אש על שם שהאדם צריך לעסוק בה בהתלהבות, ומלוי אש אלף שין הוא אותיות נפלי, וביאתו תלויה בעסק התורה. [4] אי נמי נפלי לשון כסוי שהוא טמיר וגניז בגן עדן בקן צפור, ומשם יתגלה ויבא במהרה בימנו אמן:

3. מרגליות הים [כ]

...שבארמית נפל היינו כוכב, ויתכן שלכן כינו את המצביא טרם שהתאכזבו בו בר כוכבא דהיינו ברינפל.

4. ספר תורת חיים על סנהדרין דף צז/א

ביום ההוא אקים את סכת דוד הנופלת. פשטא דקרא בבית המקדש איירי. ונראה דלכך כתיב הנופלת לשון הווה כי עוד היום היא נופלת דהיינו אותן צדיקים ות"ח שמתים קודם זמנם דשקולה מיתתן כשריפת בית אלקינו והכי איתא במדרש רבה פרשת תרומה ועשית את הקרשים למשכן למשכון שנתמשכן על חטאן של ישראל אמר משה לפני הקב"ה והלא עתיד שלא יהיה להם לא משכן ולא מקדש מה תהא עליהם א"ל אני נוטל מהן צדיק ומתמשכן בעדם:

5. ספר חדושי אגדות חלק שלישי עמוד רד - מסכת סנהדרין

אימתי [אתי] בר נפלי כו'. פ"י שהיה מתמיה שיקרא משיח נפלי, כי הדבר שעדיין לא יצא לעולם כמו שהוא המשיח שעדיין לא יצא לעולם, וא"כ למה יקרא אותו נפלי דמשמע שכבר היה בעולם ונפל. ועל זה אמר שראוי להקרא בר נפלי, משום שעיקר המשיח מלכות בית דוד והיה בעולם ונפל. ויראה שלכך קרא אותו בר נפלי להודיע כי דבר זה מוכרח שאי אפשר שלא יבא משיח, כי הדבר שהיה כמו מלכות בית דוד שהיה כבר בעולם אי אפשר שיהיה בטול לדבר זה. וכבר הארכנו במקומו כי דברים הטבעיים אי אפשר אחר שנברא ויצא לפעל שיהיה בטול להם רק הם קיימים תמיד, כ"ש וק"ו הדברים האלקיים כמו מלכות בית דוד איך אפשר שיהיה בטול לזה אחר שיצא לפעל. ולפיכך יקרא אותו הכתוב סוכת דוד הנופלת, כי כל מלכות יקרא בית לחוזק המלכות שהוא כמו הבית שהוא עומד תמיד וכמו שפרשו ז"ל (סוטה י"א ב') ויעש להם בתים בתי כהונה בתי מלכות הרי המלכות נקראת בית ובכמה מקומות נקרא המלכות בית. ומלכות דוד נקראת סוכת כי מלכות של דוד היא מלכות אלקי לא כמו שאר מלכות, ולכך נקרא סוכת שהדבר שהוא אלקי ואינו מלכות סתם הוא נקרא סוכה מפני שהסוכה היא סכך מלמעלה, וכך ב"ה קראו סוכה בכמה מקומות והבית הוא בנין בארץ מלמטה והדבר הזה נתבאר במקום אחר, ואמר כי הסוכה הזאת שהיא מלכות דוד שהוא בנין אלקי יקים אותו ובדבר זה הארכנו במקום אחר:

6. חידושי אגדות למהר"ל סנהדרין דף צז עמוד א

דור שבן דוד בא וכו'. הרי אמרו כי ביאת המשיח שבו התחדשות הויה יגרום הפסד הויה ראשונה, כי כל הויה חדשה אי אפשר שיהיה (כי אם) קודם הפסד הויה ראשונה לגמרי, כי כל זמן שעדיין יש הויה ראשונה לא תחול צורה אחרת, כי הצורה הראשונה היא צורה לאחזרת שתבא, וכל אשר הוא הויה חדשה יותר קודם לה בטול הויה הראשונה לגמרי וחלה, ודבר זה יתבאר עוד. ולכך דור שבן דוד בא ת"ח מתמעטין וכו' ואם לא כן לא תחול הויה אחרת כאשר נמצא עדיין הויה ראשונה, אבל כאשר אין כאן הויה ראשונה, כלל ההעדר הזאת היא סבת ההויה כאשר ידוע ויתבאר עוד בסמוך.

7. יד רמה על סנהדרין דף צז/א

הא דאמרינן בשישית קולות, כעין רעמים קאמר אלא שקולות הללו עתידין לבא שלא על ידי עבים ומטר, וי"א יצא קול שבן דוד בא, ויש אומרים כדכתיב יתקע בשופר גדול, ואינן נראין:

8. יד רמה על סנהדרין דף צז/א

תניא ר' יודה אומר דור שבן דוד בא בו בית ועד יהיה לזנות, כלומר עתידין להיות פרוצין בזנות עד שיזמנו מקום בפרהסיא להועד שם עם הזונות, ויש אומרים בית ועד של ת"ח יהיה לזנות... ותמה אני לפי סימנין הללו מפני מה אין בן דוד בא בדורנו זה...

9. מרגליות הים

בית הועד יהיה לזנות. בקונטרס זכרון שלמה פי' עפ"א בעירובין ס"ד א מ"ד ורועה זונות יאבד הון כל האומר שמועה זו נאה וזו אינה נאה מאבד הונה של תורה, וז"ש שבית הועד מקום שת"ח מתוועדים ללמוד תורה יהיה לזנות שלא ילמדו תורה כסדרה רק ענינים שיבחרו להם בהיותם נאותים יותר לחפציהם.

10. הג' יעב"ץ "ואנשי הגבול"

ע"ש שהכונה לאנשי הגולן

11. יד רמה על סנהדרין דף צז/א

תניא ר' יודה אומר דור שכן דוד בא בו בית ועד יהיה לזנות, כלומר עתידין להיות פרוצין בזנות עד שיזמנו מקום בפרהסיא להועד שם עם הזונות, ויש אומרים בית ועד של ת"ח יהיה לזנות, והגויל יאשם, אגויל של ספרי תורות קאי, כלומר יענש ויכלה מחמת שנתמעטו לומדיו, ואנשי גויל, כלומר כותבי ס"ת ומוכרי גוילים, יסובכו מעיר לעיר למצוא כדי פרנסתן ולא יחוננו, והכמת סופרים תסרה, ויראי חטא ימאסו, בפני העם, פני הדור עזים כפני הכלב, והאמת נעדרת שנאמר ותהי האמת נעדרת כו', מה כתיב בתריה וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע ותושע לו כו', וסר מרע משתולל, שכל מי שסר מרע משתולל על הבריות, כלומר משתטה בעיני הבריות, לשון מוליך יועצים שולל. ותמה אני לפי סימני הללו מפני מה אין בן דוד בא בדורנו זו. ואידי דאירינן בותהי האמת נעדרת אמר רבינא מריש כו', כל חללי דעלמא, כל מרגליות ואבנים טובות שבעולם:

12. מהרש"א על סנהדרין דף צז/א

ופני הדור כפני הכלב כו'. עיין פירש"י ועוד נראה לפרש כי נקרא כלב כי כולו לב ונאמן לאדוניו ואמר שפני אותו הדור יהיה כפני כלב שמראה לפנים כאלו הוא אוהב אבל לבו בל עמו כי לפי האמת האהבה שהיא נראה לפניך היא נעדרת בלב ועל זה אמרו בפ"ב דסוטה ואין הדור רואה אלא לפנים:

13. ספר בניהו בן יהוידע על סנהדרין דף צז/א

פני הדור כפני הכלב, פירוש חשיבות גדולי הדור כחשיבות הכלב, דידוע הכלב חשיבותו הוא כולו לב, כן פני הדור ר"ל החשובים כמו פני הארץ חשיבות שלהם כחשיבות הכלב שכולו לב ונאמן לאדוניו, כן הם כל כל אחד יש לו לב מבין להכיר את בוראו ונאמנים הם לאדון הכל יתברך שמו.

• ר' ישראל סלנטר - LEADERS WHO TAKE DIRECTION FROM THE MASSES, RATHER THAN LEADING

• רב אלהנן (קובץ מאמרים (קטו)) - ATTACK THE STICK, RATHER THAN THE THROWER, FAIL TO REALIZE THE NEED TO REPENT

14. מהרש"א על סנהדרין דף צז/א

בלא זימני' כו'. כי חותמו של הקב"ה הוא אמת ובו קיים את העולם כמ"ש בתחלת מעשה הבריאה בראשית ברא אלקים סופי תיבות אמת ובסוף הבריאה ברא אלקים לעשות סופי תיבות אמת והרי המשנה בדבורו מהרס החותם וקיומו של עולם ...

15. ספר תורת חיים על סנהדרין דף צז/א

ולא הוה מיית איניש מהתם בלא זימניה וכו'. לפי שהשקר אין לו קיום והאמת יש לו קיום ... ובברכת התורה יסדו אשר נתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו משום דהא בהא תליא ...

16. ס' אגרא דפרקא (קסז)

ולא שכיב אינש בלא זימניה כי אמ"ת הוא עץ חיים ויעקב אבינו מדתו אמת תתן אמת ליעקב ע"כ יעקב אבינו לא מת

17. יד רמה על סנהדרין דף צז/א

כולו הפך לבן טהור הוא, אעפ"י שהפשיון בנגעים סימן טומאה הוא כיון שפשה בכל העור ונהפך כולו לבן טהור הוא, אף כאן אעפ"י שהמינות סימן לגלות, כיון שנהפכה כל המלכות למינות סימן הוא לגאולה:

18. רש"ש על סנהדרין דף צז/א

גמרא עד שתכלה פרוטה מן הכיס. עפירש"י והנה הודות לא-ל בדורותינו נמצאים עשירים מופלגים בעמינו וגם יתר העם הפרוטה מצויה בידם. הכי ניתן נואש ח"ו להגאולה ויל"פ הכוונה להפך דחזינו דבימיהם היתה הפרוטה נחשבה לממון כדתנן ה' פרוטות הן (ב"מ פ"ד מ"ו) ובש"מ ואמר כאן דאז לא תהיה נחשבת למאומה ולא תראה עוד עד דאפילו בכיס ר"ל של צדקה

(דנקרא כיס סתם בכתובות פ"ו מ"ה) דשם מצויים המטבעות הקטנות ביותר מנדבת דלת העם גם שם לא תמצא כי תהיה הרוחה ואף הפחותה שבנדבות לא תהיה בפרוטה:

19. דף על הדף סנהדרין דף צז עמוד א

בגמ': אין בן דוד בא עד שיכלה פרוטה מן הכיס. וקשה הלשון "מן הכיס" הוא מיותר, שהי' די לומר עד שיכלה הפרוטה,

וביאר האדמו"ר מהרר"י מסאטמאר ז"ל בדברי יואל (פ' נשא) שהכיס הוא המקום המיועד למעות, ולפני ביאת המשיח אמנם יהי' עושר וממון, אבל יכלו הם "מן הכיס", שלא יהי' במקום הראוי, אלא הכסף יהי' אצל בעלי בתים עשירים, שאין להם דעת ותבונה, ומוציאין כספיהם על עולם חומרי ועובר, במקום לקנות בהם מצוות ומעשים טובים לעולם הבא.
אדמו"ר הלב שמחה ז"ל (אמרים לפ' שופטים) ביאר הפסוק בהפטרה: חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו. החטא שעבורה נחרב בית המקדש היתה שנת חנם, זהו "חנם" נמכרתם, "ולא בכסף" תגאלו, היינו כמשאחז"ל אין ב"ד בא עד שיכלה פרוטה מן הכיס, ואז תסור קנאת איש מרעהו, ובזכות זה יגאלו.

20. דף על הדף סנהדרין דף צז עמוד א

בגמ': אין בן דוד בא כו' עד שיתייאשו מן הגאולה. בספר שם משמואל (פרשת וישב) כתוב שהפירוש לא יכול להיות שבני ישראל יתייאשו לגמרי מן הגאולה, כי הלוא האמונה בביאת המשיח היא אחת משלש עשרה עיקרי ויסודי היהדות. אלא הפירוש הוא שהגאולה לא תהיה כתנאי בעבודת ה', ואפילו אם חס ושלום בן דוד לא היה בא, אין אנו פטורים מלעבוד אותו יתברך. ואחת היא, אם יגאלנו בדור הזה או בדורות הבאים.

21. ספר אמת ליעקב (דברים לב:לו)

וכי תנאי הוא שחס ושלום ישתכח עיקר א' מהשלש עשרה עיקרים, והלא הרמב"ם מנה תקות הגאולה בין העיקרים. אבל הכוונה בזה הוא שכל זמן שכלל ישראל מצפה לגאולה שתבוא באופן טבעי, והיינו שירחמו עלינו אומות העולם ויתנו לנו איזה מקום לבנות לנו מולדת וכדומה, ודאי לא תבוא הגאולה, כי חסד לאומים חטאת ובאמת שנואים אנחנו מכל יושבי תבל, ורק אם נתייאש לגמרי מאשליות כאלו ונבין כי אין לנו לישען אלא על אבינו שבשמים אז יבוא בן דוד ויגאלנו גאולה אמיתית, והבן.

וזה גם הטעם במה שאמר הקב"ה למשה לילך לפרעה ולדרוש ממנו כי יוציא את בני ישראל ממצרים, ומיד לאחר זה הכביד פרעה את עולו עליהם עד כי לא שמעו את משה מקוצר רוח ומעבודה קשה, והיינו שרצה הקב"ה שיבינו בני ישראל כי לא פרעה הוא המשחררם וכאילו בטובו וחסדו תלוי הדבר, אלא אדרבא - לאחר שראו שרצה שישען עליהם ויגאלו, והוא סירב באמרו מי ד' אשר אשמע בקולו, מיד נתייאשו בני ישראל מלצפות שאמנם תבוא הגאולה באופן טבעי ושוב לא תלו תקוותם בפרעה, ולכן מיד אחר זה באה הגאולה האמיתית, ודו"ק.

22. דף על הדף סנהדרין דף צז עמוד א

בגמ': ואומר מזמור שיר ליום השבת יום שכולו שבת ואומר כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור.

הרמ"א (תורת העולה ג, פב) מחדש, שבכל מקום שמוזכר מספר אלף, אין הכוונה בדוקא אלף אלא נקטו מספר גדול, שהרי מה שאמרו כל דבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטל, אין הכוונה שדוקא באלף לא בטל ואילו באלף ואחד כן בטל, אלא הכוונה שלעולם אינו בטל ונקטו אלף כי הוא מספר גדול. (ולך אחר טעם הדבר, שטעם הדין דדבר שאין לו מתירין אפילו באלף לא בטל, היינו משום שעד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהתר זה שייך בכל מנין).

לפי זה כתב, דמה שאמרו בגמרא, שיומו של הקדוש ברוך הוא אלף שנה שנאמר (תהלים צ, ד) 'כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול', אין הכוונה לאלף בדוקא אלא נקטו מספר גדול. והכריח כן גם מסברא, שהרי לא שייך לומר קצבת זמן על מי שאין לו קצבה לשנותיו והם בלתי בעלי תכלית, ואין חילוק בין אם נאמר שיום אחד הוא כרגע קטן, או שהוא מורה על אלף שנה, שהרי מכל מקום לסוף יכלה הזמן, אלא בהכרח שאין זה בדוקא. (ברם זה רק צד אחד של המטבע, ועיין שם שהוכיח גם להיפך).

23. חזו"א הל' טריפות ס' ה אות ג

דבאמת נראה דברא הקב"ה רפואות אף לטריפות... אלא שלא נתגלו בכל דור ודור ובכל מקום ומקום... ונמסר לחכמים לקבוע הטריפות ע"פ רוח קדשם שהופיע עליהם, והנה היה צריך להקבע בב' האלפים תורה כדאמר ע"ז ט, דיני הטריפות לדורות... ואין לנו תורה חדשה אחריהם והיו קביעות הטריפות כפי השגחתו ית' בזמן ההוא, ואותן המחלות שהיו פרונוקא דמלאכא דמותא בזמן ההוא שלא נתן הקב"ה לברואי אז רפואת תעלה להן המה הטריפות שאסרתן התורה בין בזמן ההוא, ובין בזמן של הדורות

הבאים שמסר הקב"ה את משפטי התורה שלהן לחכמי הדורות ההם, ואפשר עוד שלא בהתגלות סמי הרפואה ואופניהם לבד נשתנו בזמננו אלא גם בשינוי הגופים החיים... וזה לשון הרמב"ם... ודבריו ז"ל סתומים, שכנראה הוא מקיים אמתת דברי הרופאים, וא"כ איך נתישבו דברי חכמים אשר המה כמסמרות נטועים לעד, אבל למש"כ ניהא.

24. שו"ת אג"מ (ח"מ ח"ב סימן ע"ג):

אלא שהיה כלל על זמן התנאים חכמי המשנה ואולי גם האמוראים חכמי הגמ' ומה שנכלל אז בכלל זה הוא נאסר לעולם מהל"מ... לא היו נאסרות כל הטריפות שנשנו אלא רק באותן השנים הרבים שלא היו הבהמות יכולות לחיות... ובאה ההלכה למשה מסיני לומר שאינו כן אלא אלו שנשנו במתני' ובגמ' אלו הן האסורות מאיסור טרפה לעולם אף לאחר שנשתנו הטבעיים ויכולות לחיות בזה ואלו שנשנו שהן כשרות הן כשרות לעולם אף לאחר שנשתנו הטבעיים ואין יכולות לחיות בזה, והכלל דנקט במתני' דכל שאין כמוה היה טרפה נשנה זה רק על זמן מתן תורה שהיה כן גם בזמן המשנה והגמ'

25. ספר תורת חיים על סנהדרין דף צז/א

שני אלפים ימות המשיח. נראה דהיינו הא דכתיב כי אני ה' בעתה אחישנה הבטיחנו כשנזכה אז כשיבא זמן הגאולה דהיינו שני אלפים האחרונים יחישנה יגאלנו בתחילתן לא בסופן ולקמן דריש לא זכו בעתה זכו אחישנה:

26. מרגליות הים [י]

שהיו אומרים כיון שהגיע את הקץ ולא בא שוב אינו בא. הרי שלא אמרו תיפח רק על אלו שהיו אומרים כך אבל המאמינים אמונת אומן בשרשי ויסודי דת קודש שמהם כי גאולת ישראל בוא תבוא אם שתתמהמה הם הרשו לעצמם חשוב מחשבות ולצרף...למצוא חשבון התחלת תשועת עולמים... ע' תקוני זהר החדש (צ"ה א) דקן אית בכל דרא ודרא ...

27. רמב"ם יד החזקה - הלכות מלכים פרק יב

(ב) אמרו חכמים אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכות בלבד יראה מפשוטן של דברי הנביאים שבתחילת ימות המשיח תהיה מלחמת גוג ומגוג ושקודם מלחמת גוג ומגוג יעמוד נביא לישראל ולהכין לבם שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אליה וגו' ואינו בא לא לטמא הטהור ולא לטהר הטמא ולא לפסול אנשים שהם בחזקת כשרות ולא להכשיר מי שהוחזקו פסולין אלא לשום שלום בעולם שנאמר והשיב לב אבות על בנים ויש מן החכמים שאומרים שקודם ביאת המשיח יבא אליהו וכל אלו הדברים וכיוצא בהן לא ידע אדם איך יהיו עד שיהיו שדברים סתומין הן אצל הנביאים גם החכמים אין להם קבלה בדברים אלו אלא לפי הכרע הפסוקים ולפיכך יש להם מחלוקת בדברים אלו ועל כל פנים אין סודר הויית דברים אלו ולא דקדוקיהן עיקר בדת ולעולם לא יתעסק אדם בדברי ההגדות ולא יאריך במדרשות האמורים בענינים אלו וכיוצא בהן ולא ישימם עיקר שאין מביאין לא לידי יראה ולא לידי אהבה וכן לא יחשב הקצין אמרו חכמים תפת רוחם של מחשבי הקצים אלא יחכה ויאמין בכלל הדבר כמו שבארנו:

28. דרשות הר"ן - הדרוש החמישי

ואין מן התימה אם נעלמו ונסתמו הדברים, כי יש לזה שתי סבות, האחת מצד עצם הענין הראוי להסתר והעלמה כדי שלא ישתוממו רבים מצד אורך הזמן. והשנית כי הנבואה בעת ההיא היתה הולכת ומתמעטת, וידוע כי מדרגותיה הם הביאור וההעלמה, כאשר נתבאר שמדרגת אדון הנביאים שהיא היותר עליונה היתה בתכלית הביאור, כאשר נאמר: ומראה ולא בחידות, ויתחייב מזה שיהיה בזמן קרוב להפסק הנבואה בתכלית העלם. ומפני זה באו מראות זכריה בתכלית העלם עד שלא מצאו המפרשים בהם ידיהם ורגליהם ומפני זה אינו מן התימה על מחשבי קיצין אם מנו וטעו וילאו למצא הפתח, כי כן קרה בשתי הגאולות אשר נגאלו עם היות ענינים מפורש מבואר בכתוב, כי הנה בגלות מצרים נאמר: כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, ועם כל זה בני אפרים מנו וטעו ומהרו את הקץ כמו שאמרו ז"ל. וכן קרה בגאולה שניה, אע"פ שנכתב קצת בביאור בדברי ירמיהו: לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם. ואמרו חז"ל בפ"ק דמסכת מגילה. בלשאצר מנה וטעה ואהשורוש מנה וטעה ואף דניאל מנה וטעה. ואם בנבואות אלו המפורשות בשנים קצובות מנו וטעו, ומה יהיה בקץ הנאמר במלות כוון ההעלם בזה עדן עדנין, ומועד מועדים וערב בקר אלפים ושלוש מאות. אבל מכל מקום מפורש מבואר בדברי דניאל כי החיה הרביעית היא עמלק, כי הוא מונה האומות הנרמזות בחיות שכל אחת תופשת מלכות מחברתה, וידוע הוא בדברי החכמים שעמלק תפשה מלכות מיון והתגבר עליה, והיא אשר הגייתנו מארצנו אשר הוא מקום השכינה כאשר נגלה במראת הנבואה ליעקב במראה הסולם:

29. ספר שיחות לראש השנה (הרב אביגדור נבנצל, עמ' רטו-ריח)

פסוק זה, האומר שנאקת בני ישראל החישה את גאולתם ממצרים, צריך ביאור: הרי בתורה נכתב במפורש כמה זמן ישארו במצרים: "...ועבדום ועינו אותם, ארבע מאות שנה... ואחרי כן יצאו..." אם כן, לשם מה היה צורך בנאקתם של ישראל?

אלא שנבואה זו, כנבואות רבות אחרות, נאמרה בכוונה בלשון סתומה. אמנם מוזכר המספר ארבע מאות, אבל לא נאמר מה ימשך ארבע מאות שנה... כך שהפסוק ניתן להתפרש באופנים שונים... וכמו שידוע, שלבסוף חישב הקדוש-ברוך-הוא את תחילת הגרות מהולדת יצחק, כשאברהם היה עדיין בארץ ישראל.

אם כן הנבואה אינה ברורה, ובכוונה נאמרו הדברים בצורה שכזו, כדי שהנבואה תהיה רב-משמעית, כדי שהגאולה תהיה תלויה במעשיהם של ישראל. ככל שיתקרבו יותר לקדוש-ברוך-הוא יתן ה' לנבואה את הפירוש הנח יותר לישראל, את הפירוש שיקצר את סבלם... שכיוון שהתקרבו על-ידי הנאקה לאביהם שבשמים זכו, ולנבואה שנאמרה לאברהם בין הבתרים, ניתן הפירוש על-פיו מתחילות ארבע מאות השנים להימנות מהולדת יצחק. ואם היו ראויים יותר, היו מונים להם את ארבע מאות השנים, שלושים שנה קודם לכן, היינו, מברית בין-הבתרים... לדברים שלעיל, ישנן השלכות ישירות עלינו... מפני שאותה לשון סתומה שבגאולת מצרים, חוזרת ומופיעה גם בנבואות הגאולה העתידה, במהרה בימינו. ומצינו, שלאחר כל חישובי השנים והתיאורים המפורטים שנאמרו לדניאל אודות הגאולה, מודה דניאל: "אני שמעתי- ולא אבין..." והוא שואל את המלאך לבוש הבדים: "...אדוני, מה אחרית אלה?" (דני' יב, ח). והמלאך משיב לו: "לך דניאל, כי סתומים וחתומים הדברים עד עת קץ" (שם, ט). כלומר, לא שאיני רוצה או איני רשאי לגלות לך, אלא שבכוונה נאמרים הדברים בנוסחה! כדי שהכל יוכל להשתנות, לפי הנתונים שיציבו ישראל בנוסחה זו, על-ידי מעשיהם. הנבואה היא איפוא כחומר-גלם ביד ישראל, והם יוכלו לתת לה את פירוש הטוב ביותר, כמו-ידיהם... אם כן בנו - בתפילותינו, בלימוד התורה ובמעשינו הטובים - תלוי אם השנה הבאה עלינו לטובה, תהיה הפירוש הנכון לנבואות דניאל, במהרה בימינו אמן.

30. תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף ט/ב

אמר רבי חנינא אחר ארבע מאות לחורבן הבית אם יאמר לך אדם קח שדה שוה אלף דינרים בדינר אחד לא תקח במתניתא תנא אחר ארבעת אלפים ומאתים ושלישים ואחת שנה לבריאת עולם אם יאמר לך אדם קח לך שדה שוה אלף דינרים בדינר אחד אל תקח

31. רש"י עבודה זרה דף ט/ב

אל תקח - שהיא קץ הגאולה ותקבץ להר הקודש לנחלת אבותיך ולמה תפסיד הדינר:

32. ריטב"א על מסכת עבודה זרה דף ט/ב

הא דתניא אם יאמרו לך קח שדה שוה אלף דינר בדינר אחד אל תקח פרש"י ז"ל מפני שהוא קץ הגאולה ולפי פירושו יש לנו לומר ובעונותינו שרבו יצאו מהם מה שיצאו ולא נתקיימו דברי התנא ואינו נכון בעיני ולכך נראה לפרש שהם היו יודעין כי לאותו הזמן ראויין ליגאל אלא אם כן גרמו עונות מרובים ואם רבו אותם עונות לעכב המשיח שראויים הדור ההוא ליענש שירבו הגזרות עליהן ויוציאו הקרקעות מתחת ידן כנ"ל:

33. מוסד הרב קוק ציון 334.

בתורי"ד כתוב: ובתשובות הגאונים ראיתי מפני שהיה באותו זמן שמד גדול על ישראל

34. פני יהושע על התורה (האזינו עמ' קמב)

ולפענ"ד נ"ל שכל פתרוני הקץ שמצינו בגאונים החסידים הקדמונים, שכולם הם אמת ודברי אלקים חיים, והיה באמת זמן הגאולה באותו זמן הקץ שפתרו, אם היו ישראל עושים תשובה והיו זוכים לכך היה בא הקץ, שבאותו זמן היה עת רצון לפני יתברך, אלא שגרם החטא והתעכב ולא בא. וראיה לדבריי, שבפה מלא דבר הזוהר הקדוש רמז על בזאת יבא אהרן אל הקודש, זאת בגימטריא ת"ח ואז יבא הגאולה. ובוודאי לא דבר ריק הוא מה שאמר הזוהר הקדוש, ובוודאי דבריו דברי אלקים חיים, ובעונותינו הרבים ראינו שהיה בהיפך, דבשנת ת"ח היה צרות רבות ורעות בישראל ונהרגו כמה קהילות קדושות מישראל ה' ינקום את נקמתנו, הרי להדיא מבואר שבאמת זמן הקץ הי', אלא שגרם החטא והיה מקום לקטרטג ונתהפך בעונותינו מגאולה לייגון ואנחה. (א)

(א) בס' ויכתוב משה מפ' חיי שרה הביא דברי הזוה"ק הללו, והביא בשם מפרשים אחרונים דהיכא דהדור אינו זוכה אז זמן הגאולה מתהפך ח"ו להריגה עיי"ש....

35. ספר שערים מצויינים (ע"ז (שם) ד"ה אחר):

ומבואר מזה שכל הקיצים הנזכרים בחז"ל ובספרים הקדושים, אף כי עדיין לא נושענו בגאולה שלימה, מ"מ רוח ה' נוססה בקרבם שבאותם הזמנים היו מאורעות מעין חבלי משיח, אבל לא אכשר דרא ויצא מה שיצא, ועל' בתקוני זהר חדש (דף צה.) דקץ אית בכל דרא ודרא כפום זכוון דלהון כו', ואם חובין מתרבין עלה אדחייא פורקנה עד דרא אחרא [פ' דבכל דור ודור יש קץ כפי הזכותם שלהם, ואם חטאים מתרבים נדחה הישועה לדור אחר]. ועל' כפ' רבינו חיי (בא יב-מ) ...

36. דף על הדף סנהדרין דף צז עמוד ב

בגמ': תיפה רוחן של מחשבי קיצין וכו'. מובא בספר "דרך שיחה" פ' ויחי עה"פ את אשר יקרא אתכם באחרית הימים (מ"ט), (א), וברש"י: "ביקש לגלות הקץ" וכו'.

שאלה: מה שאמרו חז"ל (סנהדרין צ"ז, ב') תיפח רוחן של מחשבי קיצין, אם זה רק על גאולה ד"אחישנה", או גם על "בעתה". כי חזינו שהיו קדמונים שחיסבו הקץ.

תשובה: זה נאמר רק כשמאמין ש"מוכרח" הוא לבוא באותו קץ, אבל אם עשה חשבון שזה זמן שיתכן ושיכול לבוא ולא "מוכרח" - מותר.

37. מרגליות הים

י. שהיו אומרים כיון שהגיע את הקץ ולא בא שוב אינו בא. הרי שלא אמרו תיפח רק על אלו שהיו אומרים כך אבל

ויצא מה שיצא, ע' תקוני זהר חדש (צ"ה א) דקץ אית בכל דרא ודרא כפום זכוון דלהון בכל מאריה דדרא כפום דרוב דרא נוטים אבתריה, ואם חובין מתרבין עליה אדחייא פורקנא עד דרא אחרא וראה ניצוצי זהר שם אות טז—כב, וכעין שכתב רבינו בחיי בספרו פ' בא פס' ומושב בני ישראל אשר ישבו בארץ מצרים כו' שעלינו להאמין כי ג' קצים המפורשים בדניאל בגאולתינו העתידה כולם אמת אע"פ שיש שם מדות וחשבונות מתחלפות, ועל כן נגזרו כאן ג' קצים שאם יזכו יהיו נגאלים בראשון, ואם לא יזכו בראשון אולי יזכו בשני, ואם לא יזכו גם בשני יזכו בשלישי ואי אפשר שתתאחר הגאולה מן הקץ הקצוב האחרון ואילך כן כתב רבינו חננאל ז"ל, וכ"כ הרבינו בחיי בספרו כד הקמה סוף ערך גאולה שלישית, וראה

38. מרגליות הים

יב. דמקבלי אפי שכינה בכל דרא. בסוכה מ"ה ב דמקבלי אפי שכינה בכל יום, וכן הביא הכא ביד רמה דמקבלי אפי שכינה בכל יומא וכתב איכא למימר דבימות המשיח קאמר דהא קרא דסביב י"ח אלף בימות המשיח כתיב, וכתוב [סוף יחזקאל] ושם העיר

39. ספר בניהו בן יהוידע על סנהדרין דף צז/ב

שם כלו כל הקצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה. הכונה על קצין של אחישנה, אבל קץ של בעתה אינו תלוי בתשובה, אלא אפילו אם לא יעשו תשובה נגאלין, ולהכי לא מפרשי לפסוקים של שובו בניו ושובו אלי ובשובה ונחת בקץ האמיתי של בעתה, דכולי עלמא סברי זה הקץ אינו תלוי בתשובה אלא יהיה אפילו בדור שכולו חייב. ומה שאמר ר' אליעזר אם ישראל עושין תשובה נגאלין ואם לאו אינם נגאלין, סבירא ליה שצריך שיעשו כולם תשובה מעליא, ולא סגי במקצתם או רובן, ור' יהושע סבירא ליה מעמיד להם מלך שגזרותיו קשות, ואז היסורין יספיקו במקום תשובה, כדי שיהיו נגאלין בגאולה של אחישנה:

40. מרגליות הים

כא. רא"א אם ישראל עושין תשובה נגאלין ואם כו'. ביד רמה כו'. ובבכור שור ליומא פ"ו ב דר"א בעי תשובה מאהבה ולר"י אפי' מיראה או ע"י יסורין דמלך כהמן...

41. מרגליות הים

כב. אלא הקב"ה מעמיד להם מלך כהמן וישראל עושין תשובה כו'. לפ"ז הרי ס"ס גם ר"י אומר שאין נגאלין אלא בתשובה. אמנם כבר הוגה בגה"ש דבירושלמי הגי' א"ל ר"א [זהו בתענית פ"א ה"א], וברור שהיה כתוב, "אל" בקוים למעלה והמעתיקים אשתרכבו לקרא "אלא" כרגיל בכמה מקומות.